

UDK 2Rahner, K.

16:27-284

10.53745/bs.94.4.6

Primljeno: 30. 10. 2024.

Prihvaćeno: 3. 12. 2024.

Izvorni znanstveni članak

ULOGA LOGIKE I ARGUMENTACIJE U TEOLOŠKIM TEKSTOVIMA

Ines SKELAC

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
ines.skelac@ffrz.unizg.hr

Marija DŽINIĆ

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
marija.dzinic@ffrz.unizg.hr

Sažetak

U radu se analiziraju specifičnosti argumentacije u teološkim tekstovima s naglaskom na važnost logičke konzistentnosti, utemeljenosti na autoritativnim izvorima vjere i prepoznavanje granica crkvenih dogmi, odnosno zadanih, objavljenih i definiranih istina. Ispituje se kako se teološka argumentacija koja se oslanja na Tradiciju i svete spise može strukturirati na način koji zadovoljava kriterije logičkog zaključivanja i znanstvene preciznosti. Posebna pažnja posvećena je razlikovanju onoga što čini dogmatsku osnovu teologije od spekulativnih teoloških refleksija s naglaskom na važnost i preciznost takva razlikovanja za precizno razumijevanje teoloških tvrdnji. Kao model za analizu načina na koji teolozi integriraju crkvene autoritete s logičkom argumentacijom, zadržavajući pritom jasnoću i dosljednost, poslužio je tekst Karla Rahnera, jednoga od najutjecajnijih teologa 20. stoljeća. Rad ukazuje na važnost dobro argumentiranih teoloških tekstova kao neizostavnog elementa za obranu teologije kao racionalne discipline te otvara put daljnjim istraživanjima teološke metodologije i strukture argumentacije.

Ključne riječi: dogme, Karl Rahner, logičko zaključivanje, neformalna logika, teološka argumentacija.

Uvod

Novinar Peter Seewald tijekom svoga intervjua s Rimskim prvosvećenikom Benediktom XVI. u njegovoj ljetnoj rezidenciji u Castel Gandolfu u ljeto 2010. godine, inače prvom takvom intervjuu u kojem neposredno odgovara na pitanja novinara, upitao je papu zašto razum i vjera pripadaju zajedno, citirajući pritom Isusove riječi: »Blago onima koji ne vide, a vjeruju.« Papa je odgovorio da i vjera onoga koji ne vidi mora imati svoje razloge.¹ Upravo su ti razlozi ono što u teološkoj pisanoj ili izgovorenoj riječi treba izložiti na odgovarajući način. Iako je ispravna argumentacija važna u svim područjima,² u teologiji je ona specifična baš zbog tog važnog, ali ponekad i krhkog odnosa vjere i razuma.

Iako se i u drugim područjima argumentacija može temeljiti na određenim činjenicama koje su relevantne za to područje, ključna razlika argumentacije u teološkim tekstovima u usporedbi s ostalim disciplinama leži u specifičnoj naravi izvora i autoriteta koji se koriste za potkrepljivanje tvrdnji. Dok se u ostalim disciplinama ona često oslanja na empirijske podatke koje uzima za svoje polazište te na ljudsku spoznaju, teološki tekstovi, u okviru pozitivne teologije, temelje svoje argumente na svetim spisima, Tradiciji i dogmama koje se smatraju božanskim objavama. S druge strane, za argumentaciju u svim područjima važno je da ona bude temeljena na odgovarajućoj primjeni logičkih pravila zaključivanja³ te da se pritom izbjegavaju pogreške. S tim bi u vezi bilo pogrešno tvrditi da se argumentacija u teologiji temelji samo na Tradiciji i dogmama. Stajalište službene katoličke teologije u skladu je s učenjem Tome Akvinskog, koji govori o dvjema vrstama teoloških istina: s jedne strane onim koje su dostupne ljudskom razumu i mogu biti predmetom logičke argumen-

¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta: Papa, Crkva i znakovi vremena: razgovor s Peterom Seewaldom*, Split, 2010., 98.

² U ovom se radu pod argumentacijom ponajprije misli na izvođenje argumenata. U slučaju da se misli na suvremenu teoriju argumentacije, to je posebno naznačeno. Svrha ovoga rada nije dublje ulaženje u teoriju argumentacije kao zasebnu disciplinu, o čemu na hrvatskom govornom području postoje vrijedni radovi. Usp. primjerice: Gabriela BAŠIĆ HANŽEK, *Teorija argumentacije: između pragmatijalektike i epistemoloških pristupa*, Split, 2022.; Petar BODLOVIĆ, *Suvremena teorija argumentacije: normativna slojevitost svakodnevnih argumenata*, u: *Prolegomena: časopis za filozofiju*, 23 (2024.) 1, 91-159.

³ Kada se govori o logičkim pravilima i logici općenito, važno je precizirati na koja se pravila i koju logiku misli. O logici se može govoriti u užem smislu, što onda podrazumijeva formalnu logiku, dok u širem smislu logika može uključivati i metodologiju znanosti, neformalnu logiku te logičku analizu jezika i svakodnevnog zaključivanja. Stoga će se u ovome radu prije svega o logici govoriti u širem smislu.

tacije te s druge strane onim koje nadilaze ljudsko razumijevanje i temelje se na objavi.⁴

Drugim riječima, teologija je znanost koja proizlazi iz objave i pretpostavlja vjeru u objavljene istine.⁵ Zadatak je teologije, ističe dalje Toma Akvinski, sabrati u jedan organski sustav objavljene istine sadržane u Svetom pismu, učenju crkvenih otaca i Tradiciji. Njih je potrebno argumentirano braniti od onih koji ih dovode u pitanje, koristeći se pritom prikladnim argumentima kojima će dokazati njihovu istinitost, kako će dalje pisati u *Compendium theologiae*.

Cilj je ovoga rada pokazati kako ispravna i dobro potkrijepljena argumentacija u teološkim tekstovima potvrđuje važnost teologije kao znanosti. Jednako tako, ukazivanjem i inzistiranjem na ispravnim načinima izvođenja argumenata postižu se jasniji, ali i dublji uvidi u otajstva vjere.⁶ Posredno se želi istaknuti i važnost logike (formalne i neformalne) kao discipline koja ima svoje mjesto na studijima teologije upravo zbog znanja koja se na tim kolegijima stječu, a koja su važna kako bi teolozi mogli naučiti formalno oblikovati vlastite argumente na ispravan način.

1. Razum i logika u teologiji

Pisana je riječ važna za teologiju zbog prenošenja radosne vijesti generacijama koje dolaze. Na važnost ispravnog navođenja događaja u teološkim tekstovima upućuje evanđelist Luka: »Kad već mnogi poduzeše sastaviti izvješće o događajima koji se ispuniše među nama – kako nam to predadoše oni koji od početka bijahu očevici i sluge Riječi – pošto sam sve, od početka, pomno ispitao, naumih i ja tebi, vrli Teofile, sve po redu napisati da se tako osvjedočiš o

⁴ Usp. Jan WOLEŃSKI, *Theology and Logic*, u: Bartosz BROŻEK – Adam OLSZEWSKI – Mateusz HOHOL (ur.), *Logic in Theology*, Kraków, 2013., 11-38, ovdje 12.

⁵ »Respondeo dicendum sacram doctrinam esse scientiam. Sed sciendum est, quod duplex est scientiarum genus. Quaedam enim sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus, sicut arithmetica, geometria, et huius modi. Quaedam vero sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiae, sicut perspectiva procedit ex principiis notificatis per geometriam, et musica ex principiis per arithmeti- cam notis. Et hoc modo sacra doctrina est scientia, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scilicet est scientia Dei et beatorum. Unde sicut musica credit principia tradita sibi ab arithmetico, ita doctrina sacra credit principia revelata sibi a Deo«, Toma AKVINSKI, *Summa Theologiae*, pars I, q. 1, a. 2.

⁶ Prema postulatima Aristotelove retorike uspješno uvjeravanje posljedica je triju čimbenika koji čine tzv. »retorički trokut«: karakternih osobina govornika poput stručnosti i dobronamjernosti (*ethos*), emotivnih sklonosti publike (*pathos*) te kvalitete argumenta (*logos*). O ulozi koju argumentacija čini u procesu uvjeravanja, što je izrazito važno za teološke tekstove vidi u: Salvatore DI PIAZZA, *Fiducia e argumentazione. Una prospettiva aristotelica*, u: *Rivista Italiana di Filosofia del Linguaggio*, 6 (2023.) 3, 41-52.

pouzdanosti svega u čemu si poučen» (Lk 1,1-4). Kod Luke možemo iščitati dva važna elementa. Prvi je taj da su o relevantnim događajima pisali i mnogi prije njega te da je on odlučio pomno ispitati sve događaje i napisati ih »po redu«, odnosno vodeći računa o tome kako će oni biti navedeni, a drugi se odnosi na Teofila (i svakog drugog čitatelja) koji će se temeljem takva navođenja moći osvjedočiti pouzdanošću nauka kojima je bio poučen. Upravo je to važno i za argumentaciju u teološkim tekstovima općenito.

Važnost valjane i dobro strukturirane argumentacije u teološkim je tekstovima naglašena učenjima istaknutih katoličkih filozofa, a tu je svakako potrebno istaknuti već uvodno spomenutoga Tomu Akvinskog, koji je teologiju uzdignuo na razinu prave znanosti, odnosno znanosti koja je odredila svoj predmet, metodu, cilj i granice istraživanja, oslobodivši se pritom gledišta koja su s nepovjerenjem pristupala uporabi razuma i filozofije u teologiji.⁷

U djelu *Compendium theologiae* Toma Akvinski naglašava potrebu da teolozi predstavljaju razumljiv sadržaj kršćanske doktrine na racionalan i znanstven način koristeći se logičkim alatima za uspostavljanje objavljenih istina i njihovu obranu od prigovora.⁸ Također, u traktatu *Summa Contra Gentiles* ističe kako razum može sa sigurnošću dokazati postojanje Boga, nepobitno dokazati iz božanskih znakova same temelje kršćanske vjere, ispravno izraziti zakon koji je Stvoritelj utisnuo u srca ljudi i, konačno, postići vrlo plodnu spoznaju o otajstvima vjere.⁹

Međutim, Toma Akvinski upozorava da razum može obavljati te funkcije samo kada je ispravno oblikovan, odnosno kada je prožet zdravim filozofskim načelima koja su pažljivo ispitala i potvrdila učiteljstva. Također je svjestan važnosti prepoznavanja različitih pogrešaka koje se pritom mogu pojaviti te kritizira pogreške i slabo znanje logike svojih filozofskih protivnika, pri čemu ističe potrebu da teolozi ovladaju načelima logike kako bi obranili vjeru od prigovora.¹⁰ Važnost ispravne argumentacije kod Akvinskog vidi se i u strukturi njegovih djela koja su primjer vrsne argumentacije te spoja vjere i razuma. U *De unitate intellectus contra Averroistas* brani crkveno učenje o naravi ljudske duše i njezinu odnosu prema tijelu, pri čemu pažljivo ispituje i pobija

⁷ Usp. Tomo VEREŠ, Što je teologija Tome Akvinskog?, u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 29 (1974.) 4, 338-362, ovdje 338.

⁸ Usp. Thomas AQUINAS, *Compendium of Theology (Compendium Theologiae)*, St. Louis – London, 1947, pars I, 209.

⁹ Usp. Thomas AQUINAS, *Summa Contra Gentiles*, London, 1905., pars II, 83.

¹⁰ Usp. Thomas AQUINAS, *On the Unity of the Intellect against the Averroists (De unitate intellectus contra Averroistas)*, St. Louis, 1946., pars 5.

pogreške svojih protivnika.¹¹ On osuđuje one koji bi raspravljali o pitanjima koja ne pripadaju filozofiji, a ujedno su i stvar čiste vjere, koristeći se pogrešnim zaključivanjem.¹² To je važan zahtjev koji su pred teološku argumentaciju stavili i mnogi poznati suvremeni teolozi koji su ujedno i izvrsni poznavaoi filozofije, pa i logike, pri čemu svakako treba istaknuti uvodno spomenutog Josepha Ratzingera kao i Karla Rahnera.

Ne ulazeći dalje u povijesni razvoj kompleksna odnosa razuma i vjere u teologiji, nužno je spomenuti encikliku pape Ivana Pavla II. naslovljenu *Fides et ratio*, objavljenu 1998. godine. Važna je ponajprije stoga što je od enciklike Leona XIII. »*Aeterni Patris*« (1879.) prva koja obrađuje bremenito pitanje odnosa razuma i vjere.¹³

Papa Ivan Pavao II. u enciklici *Fides et ratio* navodi sljedeće: »Ova istina koju nam Bog objavljuje u Isusu Kristu, ni najmanje se ne protivi istinama koje se stječu pomoću filozofije. Dapače, dva stupnja spoznaje vode do punine istine. Jedinstvo istine već je temeljni postulat ljudskoga razuma koji se izražava načelom neproturječja.«¹⁴ Stoga bi načelo neproturječja trebalo vrijediti u svim područjima djelovanja ljudskog uma, pa prema tome i u teološkoj spoznaji. Valja napomenuti da Ivan Pavao II. ovdje govori o *temeljnu postulatu* i ne ukazuje na iznimke.¹⁵

¹¹ Usp. *Isto*, pars. 3.

¹² Sigier od Brabanta (1235. – 1281.), skolastički filozof i istaknuti predstavnik srednjovjekovnoga averoizma, zastupao je teoriju o tzv. dvostrukoj istini, vjerskoj i razumskoj, a koje se ne mogu uskladiti. O toj tvrdnji Toma Akvinski promišlja u djelu *De unitate intellectus contra Averroistas*. Zanimljivo tumačenje vidi u: Fabrizio AMERINI, Tommaso d’Aquino, la verità e il Medioevo, u: *Annali del Dipartimento di Filosofia (Nuova Serie)*, 15 (2009.) 35-63.

¹³ Usp. Ivan MACAN, Što nam poručuje enciklika *Fides et ratio*?, u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 54 (1999.) 1, 93-110, ovdje 93. Enciklika *Aeterni Patris*, prvi je papinski dokument posvećen isključivo filozofiji, navodeći trostruku ulogu filozofije u odnosu na teologiju i kršćansku vjeru. Usp. Ivan KEŠINA, Značaj enciklike *Aeterni Patris* za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću. u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 56 (2001.) 2, 219-228, ovdje 222.

¹⁴ IVAN PAVAO II., *Fides et ratio – Vjera i razum. Enciklika svim biskupima Katoličke Crkve o odnosu vjere i razuma* (14. IX. 1998.), Zagreb, 2013., br. 13, 34. Iako bez sumnje enciklika za prve adresate ima teologe, ukazuje na karakteristike filozofije prikladne za prihvaćanje, razumijevanje i prenošenje sadržaja Objave. Usp. Giuseppe TANZELLA-NITTI, *L’enciclica Fides et ratio: alcune riflessioni della teologia fondamentale*. u: *Acta Philosophica*, 9 (2000.) 1, 87-109, ovdje 87-89.

¹⁵ Usp. Jerzy DADACZYŃSKI, What Kind of Logic Does Contemporary Theology Need?, u: Bartosz BROŻEK – Adam OLSZEWSKI – Mateusz HOHOL, *Logic in Theology*, Kraków, 2013., 39-60, ovdje 58.

1.1. Racionalnost u teologiji

Kada se govori o racionalnosti u teologiji, ona se može odnositi na to da se o Bogu mogu formulirati samo neproturječne tvrdnje te mu se može pripisati racionalnost svojstvena svijetu.¹⁶ Povezujući božansku racionalnost s ljudskim poimanjem racionalnosti, Ludwig Wittgenstein iznio je tvrdnju o racionalnosti Boga na sljedeći način: »Nekoć se govorilo da Bog može stvoriti sve osim onoga što bi bilo protivno zakonima logike. – Ne bismo, naime, mogli reći kako bi izgledao 'nelogičan svijet'.«¹⁷ S druge strane, racionalnost teologije može upućivati na njezinu znanstvenost, odnosno može se odnositi na neproturječnost skupa teoloških tvrdnji, što omogućuje da se na teologiju primijene osnovna načela kojima se vodi svaka znanost.¹⁸

Racionalnost teologije prepoznaje se u primjeni spekulativne metode koja je plod nauka Drugoga vatikanskog koncila, napose vidljiv u konstituciji *Dei Verbum*,¹⁹ čiji je cilj dovođenje čovjeka do istine zaključivanjem temeljenim na logičkim pravilima. Teološka spekulacija omogućuje provjeru niza teoloških tvrdnji i omogućuje razvoj modela, hipoteza i teoloških teorija.²⁰ Pritom se koristi deduktivnim, induktivnim i analognim zaključivanjem.

1.2. Dogmatske tvrdnje i aksiomi

Zadržimo li se na deduktivnu zaključivanju, dogmatske je tvrdnje najbolje tretirati kao aksiome jer se njih ne dokazuje, nego se njihova istinitost prihvaća.²¹ Pojedini autori takve tvrdnje žele ograničiti na manji broj kako bi sačuvali njihovu međusobnu nezavisnost,²² pa je primjerice Hans Urs von Balthasar postavio tri temeljna teorema: *Bog postoji*, *Bog se objavio čovjeku* te *Isus Krist je*

¹⁶ Usp. Jan D. SZCZUREK, *The Rationality of Theology*, u: Bartosz BROŻEK – Adam OLSZEWSKI – Mateusz HOHOL (ur.), *Logic in Theology*, 261-276, ovdje 266.

¹⁷ Ludwig WITTGENSTEIN, *Tractatus logico-philosophicus*, Rijeka, 2021., 3.031.

¹⁸ Usp. Jan D. SZCZUREK, *The Rationality of Theology*, 266.

¹⁹ Marinko VIDOVIĆ, *Dei Verbum-recepciji otvoreno teološko promišljanje Objave*, u: *Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata*, Split, 2014., 85-126, ovdje 92: »Uvažavajući teološki napredak, papinske dokumente i općenito život Crkve, Koncil je progovorio o Objavi u *Dei Verbum*, dinamičnim jezikom otvorenim recepciji i daljnjim doradama i sazrijevanju, ističući da Crkva svoju sigurnost o objavljenim istinama ne crpi samo iz Svetoga Pisma.«

²⁰ Usp. Jan D. SZCZUREK, *The Rationality of Theology*, 268.

²¹ Sam pojam dogme postojao je već i u doba stare Grčke i to u nekoliko značenja. Vidi detaljnije u: Georg SÖLL, *Handbuch der Dogmengeschichte*. Band I. Faszikel 5: Dogma und Dogmenentwicklung, Herder – Freiburg – Basel, Wien, 1971., 3-22.

²² Nezavisnost aksioma, odnosno svojstvo aksiomatskog sustava da se aksiomi ne mogu izvesti jedan iz drugoga, ključno je u aksiomatskim sustavima u formalnoj logici.

punina Božje objave. Nijedan od njih ne može se izvesti iz drugoga.²³ Problem u takvim pristupima sastoji se u tome što, iako se mnoge tvrdnje dogmatske teologije mogu na određen način izvesti iz tih aksioma, postoje i tvrdnje koje se ne mogu izvesti iz tih aksioma, što pokazuje da dogmatska teologija nije u potpunosti deduktivna znanost.²⁴ No, to je zahtjev koji pred dogmatsku teologiju i nije potrebno stavljati.

Tijekom generalne audijencije u listopadu 2009. godine papa Benedikt XVI. istaknuo je kako teologija nije racionalistički hipotetsko-deduktivni sustav, već je modelirana prema stvarnosti koja se promatra.²⁵ Samim time, a uz pretpostavku primjene logike u ranije spomenutom širem smislu, odnosno kao skup metoda koje mogu koristiti teologiji, zahtjev o nezavisnosti aksioma nije nužno ispuniti, nego se radi jednostavnosti predlaže dogmatske tvrdnje općenito tretirati kao aksiome jer se na taj način izbjegavaju moguće pogreške ispitivanja sadržaja otajstava vjere deduktivnom metodom.

Kako ističe Benedikt XVI.: »Gramatika i filologija su u službi teološkog znanja, ali još više logika, naime disciplina koja proučava 'funkcioniranje' ljudskog razmišljanja, na takav način da se istinitost prijedloga čini očitom. I danas, čitajući skolastičke *summae*, čovjek ostaje zadivljen redom, jasnoćom i logičkim kontinuitetom argumenata te dubinom određenih uvida. Stručnim jezikom svakoj se riječi pripisuje precizno značenje i, između vjerovanja i razumijevanja, uspostavlja se recipročno kretanje pojašnjenja.«²⁶ Međunarodna teološka komisija također ističe kako su skolastički teolozi nastojali predstaviti razumljivi sadržaj kršćanske vjere u obliku racionalne i znanstvene sinteze.²⁷ Istodobno teologija priznaje granice ljudskog razuma kada su u pitanju transcendentne istine vjere te ne gleda vjeru i razum kao suprotstavljene, nego ih nastoji integrirati na skladan način.²⁸

²³ Usp. Jan D. SZCZUREK, *The Rationality of Theology*, 270.

²⁴ Usp. *Isto*, 271.

²⁵ Usp. BENEDICT XVI, *Monastic Theology and Scholastic Theology* (28. X. 2009.), u: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091028.html (7. VI. 2024.).

²⁶ *Isto*.

²⁷ Usp. INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION, *Theology Today: Perspectives, Principles and Criteria*, (29. XI. 2011.), u: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_doc_20111129_teologia-oggi_en.html (2. VI. 2024.).

²⁸ Usp. *Isto*.

1.3. Pogreške u argumentaciji

Pogreške u teološkoj argumentaciji općenito mogu biti dvojake: materijalne i formalne. Materijalne se pogreške sastoji u prihvaćanju neistinitih premisa kao istinitih, dok se formalne pogreške odnose na zaključivanje prema neodgovarajućim pravilima, a znanje logike pomaže u prepoznavanju i izbjegavanju potonjih. U suvremenoj teologiji nisu česte studije koje kritički procjenjuju različite teološke postavke i hipoteze u smislu njihove logičke ispravnosti,²⁹ što je još jedan razlog za ukazivanje na značenje toga aspekta teološke argumentacije. Za argumentaciju u teologiji možda je još važnije nego za argumentaciju općenito da bude dobro podržana korištenjem ispravnih pravila zaključivanja zbog specifičnih izazova i prigovora koji se upućuju teologiji. Teologija se često suočava s kritikom da nije znanstvena disciplina u strogom smislu te riječi, što je dijelom zbog njezina oslanjanja na crkvene dogme i objave koje se ne mogu empirijski provjeriti. Iz tog razloga jasnoća i logička konzistentnost iznesene argumentacije postaju posebno važne za obranu teologije. Ako su tekstovi napisani na konzistentan način i vodi se računa o ispravnoj argumentaciji, može se smanjiti i količina kritika jer smo se unaprijed obranili od onih koje se mogu odnositi na formalnu strukturu, potkrijepljenost izvorima i dokazima. Jaka argumentacija važna je u svim teološkim tekstovima, počevši od studentskih radova pa do radova istaknutih teologa,³⁰ a pomaže teolozima da izgrade čvrste, koherentne argumente koji mogu izdržati strogu analizu i kritiku time jačajući kredibilitet teologije u akademskim zajednicama. Također, precizna logička argumentacija pomaže teolozima pri oblikovanju odgovora na složene prigovore koji se odnose na interpretaciju svetih spisa, metafizičke tvrdnje i moralne doktrine, čime se pokazuje da teološka razmatranja mogu biti jednako intelektualno izazovna i precizna kao i bilo koja druga humanistička disciplina.

2. Status doktrinarnih vjerovanja u teološkoj argumentaciji

Značajka teološke argumentacije u pogledu katoličkih tekstova jest uvjerenje da je božanska objava sadržana u Svetom pismu i Tradiciji, odnosno objavi –

²⁹ Usp. Jan D. SZCZUREK, *The Rationality of Theology*, 273.

³⁰ Sveobuhvatan priručnik o argumentaciji u pisanju teoloških tekstova, namijenjen ponajprije studentima, ali koristan i širem čitateljstvu, objavila je Lucretia B. Yaghjian. Usp. Lucretia B. YAGHJIAN, *Writing Theology Well: A Rhetoric for Theological and Biblical Writers*, London – New York, 2006.

koja se predaje, prenosi i tako živi³¹ – krajnji izvor istine. Osim toga, konačan cilj argumentacije, osim potvrđivanja neke tvrdnje i uvjeravanja u zaključak, može biti i dublja privrženost vjeri te preobražavanje života vjernika, nudeći dublje shvaćanje božanske istine, što argumentu dodaje performativni aspekt.³²

Kako je navedeno u prethodnom poglavlju, početne pretpostavke, odnosno aksiomi, često se temelje na religijskim tekstovima ili doktrinarnim vjerovanjima, ali važno je razlikovati ono što ulazi u doktrinarna učenja od ostalih važnih tekstova koji se ne smatraju doktrinarnima. Temelj za uključenje doktrinarnih vjerovanja u argumentaciju nalazi se i u temeljnim katoličkim dokumentima. U Katekizmu Katoličke Crkve, koji se smatra normativnom referencijom za katoličko učenje, navodi se: »Cilj je ovoga Katekizma organski i sintetički izložiti bitne i temeljne sadržaje katoličkog nauka o vjeri i moralu u svjetlu Drugoga vatikanskog koncila i cjelokupne crkvene Predaje. Poglavitava su mu vrela: Sveto pismo, sveti Oci, liturgija i crkveno učiteljstvo.«³³

Crkveno učiteljstvo čine Rimski prvosvećenik i biskupi u zajedništvu s njim, a ono provodi svoju učiteljsku vlast kroz razne službene dokumente i nauk smatran doktrinarnim. Konkretno, »crkveno se naučavanje odnosi na teološka i znanstvena pojašnjenja dogmatske istine kako bi bile spriječene zablude, a srce vjernika usmjereno spasenjskoj istini. Riječ je, dakle, o dvije stalne relacije, između kojih se odvija posredničko služenje crkvenoga učiteljstva: odnos prema Božjoj riječi i odnos prema svakom pojedinom vjerniku.«³⁴ Naučavanje se sažima enciklikama i apostolskim konstitucijama koje izdaje papa, a ti dokumenti pružaju autoritativna tumačenja i primjene Svetog pisma i katoličkog učenja. Važno je istaknuti kako s obzirom na obvezujući karakter, odluke Učiteljstva Crkve imaju različit karakter.³⁵

³¹ Usp. Anđelko DOMAZET, Crkva kao nositeljica tradicije u postmodernoj, u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 56 (2001.) 4, 423-436, ovdje 423.

³² Usp. John AUSTIN, *Kako djelovati riječima*, Zagreb, 2014. John Austin podijelio je iskaze na one koji izražavaju stanje stvari u svijetu, primjerice »Danas je kišovito«, koje naziva konstativima, te na one koji potiču na djelovanje ili mijenjaju stanje stvari, poput svećenikova iskaza »Proglašavam vas mužem i ženom«, a koje naziva performativima. Austin je kasnije tu podjelu zamijenio detaljnijom podjelom, ali za ovu je svrhu dovoljno napomenuti da teološka argumentacija može imati i performativni aspekt u smislu produblivanja ili jačanja nečije vjere.

³³ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 11.

³⁴ Ante MATELJAN – Emanuel PETROV, Službeni nauk Crkve i Međunarodna teološka komisija. u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 78 (2023.) 1, 67-80, ovdje 68.

³⁵ Pet je glavnih kriterija za određivanje težine i ispravnosti nauka: autorstvo, naslovnici, predmet, izvori i oblik. Usp. Ante MATELJAN – Emanuel PETROV, *Službeni nauk Crkve i Međunarodna teološka komisija*, 71-72.

Međunarodna teološka komisija dodatno naglašava da katolička teologija treba stalno crpiti izvore iz kanonskog svjedočanstva Svetog pisma i promicati ukorjenjivanje svih crkvenih doktrina i praksa u tom svjedočanstvu, čime se naglašava da je prema učenju Crkve Sveto pismo temeljni izvor za svako teološko promišljanje i argumentaciju. Istodobno Crkva priznaje da Sveto pismo samo po sebi nije dovoljno jer ga mora tumačiti i razjasniti živo Učiteljstvo Crkve, koje se, prema Katekizmu Katoličke Crkve, »služi puninom autoriteta primljenog od Krista kad definira dogme, to jest kad, u obliku koji kršćanski puk obvezuje na neopoziv pristanak vjere, izlaže istine sadržane u božanskoj objavi, ili pak kada istine, koje su s njima nužno povezane, izlaže na definitivan način«³⁶.

Dokumenti koje izdaje Dikasterij za nauk vjere sadrže autoritativna tumačenja i primjene doktrine te se također smatraju obvezujućim autoritetom za vjernike. Oni predstavljaju stručna ili akademska tumačenja, ali ujedno su, što je važnije, izrazi crkvenog razumijevanja božanske objave koje su vjernici dužni prihvatiti. Benedikt XVI. pritom naglašava da katolički egzegeti moraju biti pažljivi u prepoznavanju riječi Božje prisutne u biblijskim tekstovima, uklapajući ih u samu vjeru Crkve.³⁷ To ne znači da Crkva odbacuje upotrebu kritičkih i drugih znanstvenih metoda u proučavanju Svetog pisma. Naprotiv, naglašava da se tim metodama moraju koristiti u službi vjere, a ne kao svrha samoj sebi. Tumačenje Svetog pisma stoga zahtijeva udruživanje snaga filologa koji se bave drevnim jezicima, teologa, antropologa, književnih kritičara i drugih znanstvenika, a pridonijeti mogu i neformalni logičari te ostali znanstvenici koji se bave argumentacijom kao i teorijom argumentacije kao zasebnom disciplinom.

Važno je istaknuti kako je veliku prekretnicu u ovom shvaćanju označio govor pape Ivana Pavla II. profesorima teologije 18. studenoga 1980. godine. Taj govor predstavlja novo shvaćanje i vrednovanje statusa teologije shvaćene kao znanost, otvorene svim mogućnostima ljudske spoznaje. Ona je slobodna u primjeni svojih metoda i analiza, a u svom istraživačkome radu nudi nove prijedloge za razumijevanje vjere koji imaju karakter svojevrsne »ponude«.

³⁶ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 88.

³⁷ Usp. BENEDICT XVI, *To members of the Pontifical Biblical Commission* (23. IV. 2009.), u: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2009/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20090423_pcb.html (7. VI. 2024.).

Štoviše, mnogo toga potrebno je korigirati i proširiti prije nego postane opće prihvaćen nauk Crkve.³⁸

Crkva također priznaje da se ne bi sva teološka spekulacija i zaključivanja trebali smatrati jednakima spomenutim božanski objavljenim izvorima. Kao što navodi prethodno spomenuti papa Lav XIII., pozitivna se teologija ne može staviti na jednaku razinu s pukom povijesnom znanošću.³⁹ Razlika koju Lav XIII. pravi jest razlika između autoritativnih božanski objavljenih izvora, koji čine srž katoličke doktrine, te spekulativnijih ljudski izvedenih teoloških refleksija, koje nastoje objasniti i primijeniti te temeljne istine. Prvi, koji uključuju Sveto pismo i konačna učenja crkvenog učiteljstva, trebaju se tretirati kao nužne i nepovredive istine. Drugi, iako važni, ne mogu polagati pravo na istu razinu božanskog autoriteta. To ne znači da su teološko razmišljanje i spekulacija nevažni ili da ih treba odbaciti.⁴⁰ Naprotiv, Crkva priznaje da je takav teološki rad, iako važan za kontinuirano razumijevanje i primjenu vjere, potrebno promatrati s otvorenosću za daljnji razvoj. Osim toga, Crkva je svjesna da tekstovi druge skupine mogu sadržavati i neke elemente koji mogu hraniti i podržavati nečiji odnos s Bogom, stoga se nadahnutim tekstovima smatraju isključivo kanonske knjige Starog zavjeta i Novog zavjeta jer su pisane pod nadahnućem Duha Svetog te je Bog autor Svetog pisma.⁴¹

3. Primjer argumentacije u teološkom tekstu: Carl Rahner

U teološkim istraživanjima i pisanju ključno je prepoznati tekstove koji se odlikuju dobro argumentiranom i logički konzistentnom strukturom. Za primjer argumentacije u teološkom tekstu izabran je tekst Karla Rahnera, koji se

³⁸ Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Discorsi di Giovanni Paolo II ai professori di teologia* (18. XI. 1980.), u. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp_ii_spe_19801118_professori-teologia.html (18. X. 2024.).

³⁹ Usp. Heinrich Joseph Dominicus DENZINGER, *The Sources of Catholic Dogma (Enchiridion Symbolorum)*, Freiburg, 1954.

⁴⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum: dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008² (dalje: DV). »Zadaća vjerodostojno tumačiti pisanu ili predanu riječ Božju povjerena je samo živom crkvenom učiteljstvu: ono to dostojanstveno vrši snagom imena Isusa Krista. To učiteljstvo, dakako, nije iznad riječi Božje, nego riječi Božjoj služi učeći samo ono što je predano: time što - po božanskom nalogu i uz prisutnost Duha Svetoga - to odano sluša, kao svetinju čuva i vjerno izlaže te iz ovog jednog vjernog poklada vjere crpi sve ono što kao Bogom objavljeno predlaže na vjerovanje«, DV 10.

⁴¹ Usp. Heinrich Joseph Dominicus DENZINGER, *The Sources of Catholic Dogma (Enchiridion Symbolorum)*, br. 81.

smatra jednim od najutjecajnijih katoličkih teologa 20. stoljeća. Njegova djela prikazuju sveobuhvatno i sustavno istraživanje središnjih teoloških tema, a argumenti koje u njima iznosi pažljivo su konstruirani i konzistentni. Osim toga, Rahner je vrlo obrazovan u filozofiji (studirao je kod Heideggera) te je nastojao obogatiti svoje doktrinarne tekstove filozofskim idejama, posebice iz fenomenologije i egzistencijalizma. Nadalje, nastojao je artikulirati razumljivost kršćanske doktrine na način koji je povezan s konkretnim ljudskim iskustvom božanskog jer smatra da je u Isusu Kristu izraženo i objavljeno ono što je Bog u sebi i izričaj onoga što Bog želi biti u svijetu, i to bezgranično i neopozivo.⁴²

Rahnerova metoda argumentacije uključuje pažljivu analizu pojmova i njihovih odnosa pri čemu se koristi logičkom koherentnošću kako bi izgradio svoje teze, kao i argumentima iz primjera kako bi jednostavnije prikazao složene teološke pojmove, čime osigurava razumljivost i pristupačnost argumenata široj publici. Također je važno naglasiti kako je kod Rahnera izražena sposobnost integracije različitih izvora autoriteta. Oslanja se na doktrinarne izvore, ali i na suvremene filozofske i teološke rasprave, što mu omogućava da stvara argumente koji su intelektualno izazovni.

Nadalje, Rahner anticipira moguće protuargumente, predviđajući kritike i odgovarajući na njih unutar svoje argumentacije. Ta se dijalektička metoda najviše vezuje za Tomu Akvinskog, koji se sustavno koristi metodom anticipacije protuargumenata. Svako pitanje koje obrađuje strukturalno započinje nizom mogućih protuargumenata na njegovo stajalište, nakon čega slijedi detaljan odgovor na svaki prigovor, što omogućuje isticanje snage vlastitih argumenata i čini ih otpornima na kritike.

Iz knjige *Milost u slobodi*⁴³ izabrano je poglavlje »Je li kršćanstvo apsolutna religija?« u kojem Rahner ispituje stav Katoličke Crkve u vezi s njezinim vlastitim apsolutizmom u kontekstu religijskog pluralizma i nekršćanskih religija. Struktura argumenta u nastavku dana je koristeći se u osnovi Toulminovim modelom,⁴⁴ koji omogućuje jasnu analizu strukturnih elemenata argumenta – tvrdnji, osnova, jamstava, potpora, snage tvrdnji i protuargumenata. Taj model, koji pripada suvremenoj teoriji argumentacije, daje uvid u to kako se argumenti mogu postaviti na način koji je logički dosljedan, ali istodobno

⁴² Usp. Ivan ANTUNOVIĆ – Elvis RAŽOV, Interpretacija povijesti spasenja u teologiji K. Rahnera, u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 69 (2014.) 3, 369-380, ovdje 370.

⁴³ Usp. Karl RAHNER, *Grace in Freedom*, Freiburg (1969), u: <https://www.religion-online.org/book/grace-in-freedom/> (10. VI. 2024.).

⁴⁴ Usp. Stephen TOULMIN, *The Uses of Argument*, Cambridge, 2003.

ostaje osjetljiv na specifične teološke zahtjeve, poput oslanjanja na doktrinarne izvore.

Tvrdnja, odnosno zaključak koji se izvodi glasi da je kršćanstvo zamišljeno kao apsolutna i jedinstvena religija za cijelo čovječanstvo, iako trenutak kada postaje obvezujuće može varirati za različite pojedince i civilizacije. *Osnovu*, odnosno polazne teze čine dokazi koji se temelje na 1) povijesnoj ulozi Krista i Crkve u pomirenju svijeta s Bogom i 2) prisutnosti božanske milosti u nekršćanskim religijama. Rahner jasno tvrdi da je Krist, apsolutna Božja Riječ, došao u tijelu, pomirio svijet s Bogom kroz svoju smrt i uskrsnuće, ne samo teorijski nego i stvarno. Ta povijesna uloga Krista osnova je za tvrdnju da je kršćanstvo jedinstvena i apsolutna religija za sve ljude. Crkva kao trajna povijesna prisutnost Krista u svijetu ima nezamjenjivu ulogu u tom procesu pomirenja i vezivanja čovjeka s Bogom. Nadalje, Rahner ističe da Bog želi spasenje svih ljudi, čak i nakon pada, i da božanska milost može biti prisutna u nekršćanskim religijama sve dok evanđelje ne uđe u povijesnu situaciju pojedinca, u čemu se očituje otvorenost njegove teologije prema pluralizmu religija, ali potvrđuje i univerzalnost spasenja kroz Krista.

Jamstvo, odnosno poveznicu između osnove i tvrdnje čini 1) jedinstvena tvrdnja kršćanstva da je konačna objava Boga i 2) nužnost društvene zajednice (Crkve) za spasenje. *Potpору* za jamstvo predstavljaju teološki principi i dogme te povijesni primjeri angažmana Crkve s nekršćanskim religijama. Naprimjer, dogma o utjelovljenju, prema kojoj je Krist, Božja Riječ, došao na svijet u ljudskom obliku, tvrdi da je Krist jedinstven jer je Bog u potpunosti prisutan u njemu, što nema paralelu u drugim religijama. Rahner se također poziva na dogmu da Bog želi spasenje svih ljudi. Prema kršćanskom nauku, spasenje je moguće samo kroz Krista, ali to ne znači da su nekršćanske religije potpuno lišene božanske milosti. Rahner se koristi tom dogmom kako bi potvrdio da čak i unutar nekršćanskih religija može postojati prisutnost božanske milosti, iako one ne nude spasenje izvan Krista.

Što se tiče *snage tvrdnje*, argument je iznesen s određenom otvorenošću glede vremena i manifestacije obvezujuće prirode kršćanstva za pojedince. Tekst anticipira i moguće kritike, odnosno *protuargumente*, primjerice priznavanje prisutnosti milosti u nekršćanskim religijama i objašnjenje uloge Crkve u transformaciji anonimnih kršćana u eksplicitne kršćane.

Tu dolazimo do specifičnosti teološke argumentacije jer tekst sadrži nekoliko pozivanja na vjerski autoritet ponajprije referencijama na katoličku doktrinu i teološke principe od kojih se ističe to da je Krist došao na svijet u ljudskom obliku te pomirio svijet s Bogom kroz svoju smrt i uskrsnuće (usp. Iv

1,14) te da Bog želi spasenje svih ljudi (usp. 1 Tim 2,4). U tekstu se kao potpora navodi više argumenata iz primjera koji se odnose na povijesnu prisutnost Krista i Crkve kao obvezujuće religije, kao i primjer Starog zavjeta koji sadrži i božanski željene elemente i pogreške te usporedba (analogija) Starog zavjeta s nekršćanskim religijama kako bi se ilustrirala moguća prisutnost božanske milosti i potreba za stalnom reformacijom i razumijevanjem.

Pozivanje na vjerske autoritete i primjere iz relevantnih tekstova važno je u potpori tvrdnje i pridonosi utemeljenosti argumentacije. Korišteni primjeri također osiguravaju veću jasnoću u priopćavanju poante, ali ponajprije je usmjereno na uvjeravanje publike u pouzdanost riječi stručnjaka, a time i u ispravnost cijele argumentacije.⁴⁵ Konačno, Rahner učinkovito anticipira i odgovara na protuargumente. Njegovi odgovori utemeljeni su na razumijevanju božanske milosti, univerzalnosti Kristova spasenja i specifičnoj ulozi Crkve kao trajne prisutnosti Krista. Iako priznavanje vrijednosti nekršćanskih religija može izgledati kao slabost tvrdnje o apsolutnosti kršćanstva, Rahner to pretvara u argument za univerzalnost kršćanstva, čineći svoje odgovore konzistentnima sa svojom teološkom vizijom.

Primjenom Toulminova modela u ovoj sažetoj analizi pokazalo se da je argumentacija u Rahnerovu tekstu iznesena konzistentno s nijansiranim razumijevanjem povijesnog i teološkog konteksta, naglašavajući ulogu Crkve i crkvenih učenja u vođenju pojedinaca prema razumijevanju vjere.

Zaključak

U ovom se radu ukazalo na specifičnosti argumentacije u teološkim tekstovima, naglašavajući važnost logičke konzistentnosti i utemeljenosti na autoritativnim izvorima vjere. Iako se teološka argumentacija često smatra isključivo domenom vjere i Tradicije, istaknuto je kako vrsni teolozi poput Tome Akvinskog i Karla Rahnera uspijevaju povezati te autoritativne izvore s racionalnim i logičkim strukturama. Vodeći računa o preciznoj argumentaciji, naglašava se da teologija koristi logikom i filozofijom kako bi dodatno produbila razumijevanje vjerskih istina.

Nadalje, u radu je naglašena važnost prepoznavanja i proučavanja dobro argumentiranih teoloških tekstova, čime se podupire teza da teologija može biti jednako intelektualno zahtjevna i logički uređena kao i bilo koja druga

⁴⁵ Usp. Lucija SALVATO, The appeal to religious authority, u: *Journal of Argumentation in Context*, 12 (2023.) 1, 77-115, ovdje 81.

znanstvena disciplina. Poseban naglasak stavljen je na analizu granica crkvenih dogmi te kako ta distinkcija utječe na argumentaciju i analizu teoloških tekstova. Pravilno razlikovanje između onoga što čini sastavni dio dogmat-skog nauka i onoga što je spekulativno teološko promišljanje posebno je važno za razumijevanje i precizno predstavljanje vjerskih istina, čime se izbjegavaju pogreške i nesporazumi u interpretaciji. Ovim se radom otvara put daljnjim istraživanjima koja bi mogla istražiti kako se i drugi teolozi koriste logikom i filozofijom za izgradnju argumentacije te na koji način suvremeni teolozi mogu razvijati nove pristupe argumentaciji uz očuvanje temeljnih crkvenih učenja.

Abstract

THE ROLE OF LOGIC AND ARGUMENTATION IN THEOLOGICAL TEXTS

Ines SKELAC

Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
ines.skelac@ffrz.unizg.hr

Marija DŽINIĆ

Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
marija.dzinic@ffrz.unizg.hr

The paper analyses the specificities of argumentation in theological texts, underscoring how it differs from argumentation in other disciplines through its combination of faith-based claims and logical reasoning. Unlike other disciplines that frequently rely on empirical data and human cognition, theological texts base their arguments on sacred scriptures, tradition, and dogmas, which are regarded as divine revelations. The goal of theological argumentation is not only to confirm a claim or persuade a reader of a conclusion, but also to deepen the reader's religious devotion. In theological argumentation, it is crucial to distinguish between doctrinal teachings based on the divine revelation from more speculative theological reflections, which offer additional insights but hold different authoritative statuses.

This paper highlights the importance of sound, well-supported argumentation in theological texts. Within addition to theological knowledge, argumentation requires the

*application the rules of reasoning and the avoidance of logical fallacies. Properly structured argumentation in theological texts reinforces the significance of theology as a science and facilitates a deeper understanding and acceptance of religious truths. It promotes greater devotion to faith and helps defend theology against critiques, particularly those questioning its scientific rigor due to its reliance on faith-based premises. The text of Karl Rahner is presented as an example of the analysis of theological argumentation. His book *Grace in Freedom* illustrates how meticulous analysis and logical coherence can make theological arguments more accessible and comprehensible. Rahner utilizes doctrinal sources and philosophical discussions and anticipates counterarguments, making his arguments intellectually challenging and resistant to criticism. The paper advocates for recognizing well-argued theological texts as an essential element in defending theology as a rational discipline and paves the way for further research into the theological methodology and argumentation structure.*

Key words: *dogmas, informal logic, Karl Rahner, logical reasoning, theological argumentation.*